

Egy polémia zárlata

Balásfi Tamás *Epiniciájának* (1616) egyetlen teljes példánya

AJKAY Alinka

PPKE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, habilitált egyetemi docens

ORCID: 0000-0001-6399-4362

The conclusion of a polemic. The only complete copy of BALÁSFÍ Tamás's *Epinicia* (1616)

Abstract | The only complete copy of BALÁSFÍ Tamás's *Epinicia Benedicto Nagi* known today is preserved among the old books at the Batthyaneum in Gyulafehérvár (Alba Iulia, today Romania). This work was published in Pozsony (Bratislava, today Slovakia) in 1616. According to current knowledge, only three copies of this small volume, consisting of about forty pages, have survived. The copy in the Hungarian National Library is missing the entire first sheet (A), including the title page and dedication, as well as two pages from the end. This small book is particularly significant for the study of PÁZMÁNY Péter's controversial writings before he became archbishop, representing the final piece in a series of polemics (1614–1616) written against the Lutherans of Western Transdanubia. PÁZMÁNY became archbishop in 1616 and was either unable or unwilling to continue engaging in this controversy, leaving BALÁSFÍ Tamás to conclude the polemic on his behalf. At the end of this paper, I will provide a transcription of the missing parts from the Budapest copy: the Latin dedication at the beginning of the book and two anagram verses from the end of the volume.

Keywords | PÁZMÁNY Péter, BALÁSFÍ Tamás, Catholic-Protestant controversy, polemics, theology, Catholic Reformation

* A tanulmány az NKFIH/OTKA K 137815 számú pályázat támogatási időszakában készült.

A gyulafehérvári Batthyaneum régi könyvei között őrzik Balásfi Tamás *Epinicia Benedicto Nagi* című művének egyetlen ma ismert teljes példányát. Ezt a művet 1616-ban adták ki Pozsonyban, az érseki nyomda nyomtatta ki. Ez a mintegy negyven oldalas kis kötet – mai ismereteink szerint – mindössze három példányban maradt fenn. A magyar nemzeti könyvtárban őrzött példánynak az elejéről hiányzik a teljes A ív, tehát a címlapja és az ajánlás, valamint a végéről is két oldal (F4r–v).¹ Ez a kis könyv Pázmány Péter érseksége előtti vitairatainak vizsgálata szempontjából figyelemre méltó.

Pázmány polemikus munkáiról általánosságban elmondható, hogy egy-egy műre mindig érkezett válasz, ezért hitvitabokrokról beszélhetünk, tehát minden vitapartnerrel kapcsolatosan több művet kell vagy lehet vizsgálni. Pázmány egy-egy személylyel vagy csoporttal több írásművön keresztül vitatkozott, mivel az egyik legfőbb módszere a meggyőzésben az volt, hogy mindig az övé kellett, hogy legyen az utolsó szó, semmit nem hagyott válasz nélkül. Ezt még akkor is megfigyelhetjük, ha esetlegesen nem ő maga fejezte be az adott polémiát.

Az *Epinicia* a nyugat-dunántúli evangélikusok ellen írott hitvitabokor része,² pontosabban az utolsó darabja. Az egész történet azzal kezdődött, hogy 1613-ban Pázmány megjelentette az *Isteni igazságra vezérlő Kalauz* című, első kiadásban is majdnem ezeroldalas főművét. Ebbe az első kiadásba (Pázmány életében még kétszer jelent meg, 1623-ban és 1637-ben) beledolgozta szinte valamennyi korábbi művét, így lett ez a munka Pázmány legnagyobb szabású polémiája. A *Kalauz* megjelenése után pedig azokkal vitázott, akik megtámadták ezt az írást. Ugyanis a *Kalauz* megjelenése arra sarkallta a protestáns felekezetek teológusait, hogy egyrészt cáfolatot írjanak ellene, másrészt részletesen és világosan megfogalmazzák saját hittételeiket, elveiket, ami kezdetben inkább a már meglévő külföldi munkák fordításait jelentette. Zvonarits Imre csepregi evangélikus prédikátor 1614-ben lefordította Matthias Hafenreffer tübingeni teológus *Loci theologici, certo methodo ac ratione in tres libros tributi* (Jena, 1601) című művét.³ Az ebben lévő ajánlást Zvonarits Imre, az ezt követő *Praefatiót* Nagy Benedek kőszegi iskolamester írta, s ebben az írásban megtámadta Pázmány *Kalauz*át, mivel Pázmány Hafenreffer ellen is írt. Pázmány még ugyanebben az 1614-es esztendőben megjelentette válaszirátát Szyl Miklós álnéven.⁴ A felelet nem váratott sokáig magára, egy évvel később, 1615-ben megjelent Nagy Benedek és Zvonarits Imre közös munkája, a *Páz-*

1 BALÁSFÍ Tamás, *Epinicia Benedicto Nagi, alias Soce Ludi Kőszeghiensis, sui nescio, sibimet nocenti, vetulo, sed nimium rudi, ignaro et diabolari Paedotribae, cantata* (Pozsony, 1616), RMNy 1118. A harmadik példányról fotómásolat van az Országos Széchényi Könyvtárban, ez Dolný Kubínból származik, szintén hiányos, de ennek a címlapja megvan. BORSA Gedeon és mások, *Régi magyarországi nyomtatványok II, 1601–1635* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983), 230.

2 A hitvitabokorról bővebben lásd AJKAY Alinka, „»Morgók nyelveskedése«: – Pázmány és a nyugat-dunántúli evangélikusok”, in *A dialógus formái a magyar régiségben*, szerk. FARMATI Anna és GÁBOR Csilla, 69–82, Egyetemi füzetek 45 (Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó–Bolyai Társaság, 2021), doi: 10.36373/em-2021-3-10.

3 Matthias HAFENREFFER, *Az szent irasbeli hitvkn againak bizonyos moddal es renddel, harom konyvekre valo osztasa*, ford. ZVONARITS Imre (Keresztúr, 1614), RMNy 1072.

4 PÁZMÁNY Péter [Szyl Miklós], *Csepregi mesterség, azaz Hafenreffernek magyarrá fordított könyve eleiben fűgesztet leueleknek, czegéres cigiányági, és orcza-szégyenítő hazugsági* (Bécs, 1614), RMNy 1061.

mány Péter pírónsági.⁵ Ebben a komoly, vaskos kötetben a teológiai érvelésen túl nem kevés személyeskedő megjegyzést is olvashatunk, valamint a könyv végén négy latin és három magyar nyelvű anagrammás gúnyverset is találunk Pázmányról, továbbá még egyet a *Kalauzról*. Pázmány a következő évben, 1616-ban Prágában nyomtatta ki válsziratát *Csepregi szegyenvallás* címmel, már a saját neve alatt.⁶ Nagyön érződik az egész kötet szövegén, hogy Pázmány igazán haragra gerjedt, szó nincs itt már az ugyan kissé lekezelő, ám mégis joviális, szarkasztikus hangnemről, amely még a *Csepregi mesterséget* jellemezte, itt minden téren komoly teológiai érveléssel és jelentős jegyzetapparátussal veri vissza az ellenfelek támadásait pontról pontra.

Ebben az 1616-os évben lett Pázmány érsek, több időt már nem tudott – vagy nem akart – ennek a hitvitának szentelni. Például a nevére és a *Kalauzra* írott gúnyversekre nem válaszolt, megtette ezt helyette Balásfi Tamás, Pázmány egyik legelszántabb követője. Balásfi hasonló helyzetből indult, mint Pázmány, nagyjából egy évtizeddel volt fiatalabb, kolozsvári születésű, szintén eredetileg protestáns nemesi családból származott.⁷ Választott boszniai, váci, majd pécsi püspök lett. Pozsonyban élt és írt, itt is halt meg 1625-ben. Balásfi Tamás Pázmány polemikus küzdelmeinek legtevékenyebb résztvevője volt,⁸ a frissen kinevezett érsek több művének is a sajtó alá rendezését rábízta. Ebben a fent vázolt nyugat-dunántúli hitvitában két kötetet is kiadott Pázmány polemikus munkái után, tulajdonképpen ő zárta le a hitvitát. Az első írás, a *Csepregi iskola* című⁹ majdnem ötszáz oldalas válsziratában Balásfi Tamás meglehetősen durva hangvételi módon

5 ZVONARITS Imre és NAGY Benedek, *Pazman Peter pírónsági. Az az: azokra az szitkos karomlasokra, es orczatlan pantolodasokra, mellyeket Szyl Miklos neue alat Hafenreffer tudos Doctornak könyue eleiben függeszett leuelek ellen, all-orczassan ki bocziattot vala: derek felet. Melyben, nem chak az csepregi Mestersegnek neuezet nyelues czielcziasasi, torkaban verettetek, de meg az ö Cziauargo Kalauzaanak, csintalan fartellij, es hazug cigiansagijs röuid bizonyos ielekbl, mint egy vilagos tükörből, ki nijlatkosztatnak, Irrattat az együgyüeknek Hasznokra, es Az mi magunk artatlansaganak tiszta mentsegere* (Keresztúr, 1615), RMNy 1091.

6 PÁZMÁNY Péter, *Csepregi szegyenvallás. Az az reovid felelet, melyben az Csepregi hiusagoknak, Köszegi töldalékit, verőfényre hozza* (Prága, 1616), RMNy 1120.

7 Balásfi életrajzához lásd SZABÓ Ignác, *Balásfi Tamás élete és munkái* (Budapest: Buschmann F., 1897); SZABÓ Ignác, „Balásfi Tamás püspök és egyh. író élete és művei”, *Magyar Sion* 11 (1897): 122–133, 184–209.

8 Balásfi politikai nézeteiről lásd HARGITTAY Emil, „Balásfi Tamás és Pázmány Péter politikai nézetei”, *Irodalomtörténet* 63, 1. sz. (1980): 134–147; TÓTH Gergely, „Politika, történelem, múltszemlélet három 17. századi kanonok műveiben”, in *Katolikus egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 17. században*, szerk. VARGA Szabolcs és VÉRTESI Lázár, Pécsi egyháztörténeti műhely 3 (Pécs: Történészceh Egyesület–META-Egyesület, 2018), 297–314. Pázmány és Balásfi összehangolt együttműködésére lásd BÁTHORY Orsolya, „Pázmány Vindiciaeje és Balásfi Refutatioja: Két röpirat a besztzercebányai országgyűlés végzése ellen”, in *Politikai nyelvek a 17. század első felének Magyarországn, szerk. KÁRMÁN Gábor és ZÁSZKALICZKY Márton* (Budapest: Reciti, 2019), 197–222; BÁTHORY Orsolya, „A kálvínisták ördöge: Pázmány Péter eddigi ismeretlen latin nyelvű röpirata”, *Magyar Könyvszemle* 140 (2024), 28–44, doi: [10.17167/mksz.2024.1.28-44](https://doi.org/10.17167/mksz.2024.1.28-44).

9 BALÁSFÍ Tamás, *Csepregi iskola, kiben, az Lvtheranvs es Calvinista praedikatoroknak tanusagokra, es teuelyésekből való ki térésekre, az Csepregi szitok szaporító morgó Praedikátort, az igaz hűt ellen, és Pázmány Péterre való hazugságiért, az igaznak ióra tanító ostarául Iskolázza* (Pozsony, 1616), RMNy 1983, 1116. Balásfi művéről bővebben lásd AJKAY Alinka és HARGITTAY Emil, „»Farkas szőre színű szürke papírossal...«: Balásfi Tamás Csepregi iskolája”, *Antikvitás és Reneszansz, különszám* (2022): 233–244 (*Ünnepi különszám Lázár István Dávid 60. születésnapjára*), doi: [10.14232/antikren.2022.k.233-244](https://doi.org/10.14232/antikren.2022.k.233-244).

minden egyes lutheránus tételt cáfolni igyekezett, Pázmány nyomdokain haladva jelentős jegyzetapparátust használt. Ez a könyv decemberben jelent meg, Balásfi már ismerte és használta Pázmány ebben az évben (1616) írott válasziratát, a *Csepregi szegényvallást*. A keresztyén olvasóhoz szóló bevezetőben írja, hogy nem tud az egész nemzetben egy olyan embert, aki több vagy hasznosabb munkát szentelt volna az Anyaszentegyház védelmére, mint Pázmány. Pázmány érvelését követi, átvéve stílusának egyes elemeit, még a – feltehetően népszerű vagy szórakoztató – színesítő kifejezéseket, a népnyelvi megfogalmazásokat, a szarkazmust is alkalmazva, csak mindent kicsit erőteljesebb, ha úgy tetszik, durvább hangvétellel. Műve megírásának okául azt mondja, hogy hasznos dolog, ha az igazság nem egy oldalról van védelmezve. Balásfi leginkább azt hangsúlyozza és próbálja bizonyítani, hogy a csepregi prédikátor a saját lutheránus vallásával sem egyezik. Ennek megfelelően tételtől tételre cáfolja Zvonarits Imre és Nagy Benedek állításait.

Míg a *Csepregi iskola* főként Zvonarits Imre személyét célozta (ez a neki szóló 36 oldalas „elől járóq intés”-ből is látszik), addig Balásfi Tamás másik 1616-ban kiadott könyve Nagy Benedek ellen íródott. A címe *Epinicia Benedicto Nagi*, terjedelmét nézve jóval kisebb, mintegy 40 oldalnyi szöveg. Ebben a kötetben versek, egészen pontosan gúnyversek találhatók, vagy ahogyan Balásfi a címadással értelmezi: győzelmi versek (epinikion = győzelmi óda). Ami Pázmánynak talán nem volt illendő, Balásfi adta vissza a kölcsönt az érsek nevére gyártott anagrammák miatt. A könyvecskében 15 latin nyelvű anagrammás költemény, 47 latin nyelvű epigramma, továbbá 9 magyar nyelvű anagrammás vers¹⁰ olvasható Nagy Benedek nevére, személyére gyártva, valamint egy latin nyelvű vers általánosságban a hafenrefferiánus lutheránusok ellen. Az olvasókhoz szóló magyar nyelvű bevezetőben írja Balásfi azt, hogy tudomásuk van róla, a lutheránusok le akarják fordítani latinra Pázmány magyar nyelven írott *Kalauzát*. Még hozzá azért, mivel ki szándékoznak küldeni Wittenbergbe, hogy az ottani professzorok érdemben válaszoljanak rá. Tehát Pázmány köre számára ekkor már köztudott dolog volt, hogy készül a fordítás. A szakirodalom mind ez idáig nem tudta biztosan, ki vagy kik fordították le latinra Pázmány főművét (maga a fordítás mára már nincsen meg, legalábbis nem ismert), annyit tudunk biztosan, hogy Klaszekovics István püspöktől kérdezte Thurzó György nádor felesége, Czobor Erzsébet, hogy hogyan áll a fordítás, amely 1620 februárjában még nem volt készen, ennek az évnek a júniusában vitték el Wittenbergbe magyar diákok.¹¹ Erre azután Friedrich Balduin wittenbergi professzor 1622-ben kezdte el írni a választ, amelyet 1626-ban jelentetett meg *Phosphorus veri Catholicismi* címmel. Balásfi Tamás bevezető szövegéből sejtjük, hogy a *Kalauz* egyik latin fordítója Nagy Benedek lehetett.¹² Azt is tudjuk, hogy nem az egész művet fordította ő, mivel 1619 januárjának elején meghalt.

Az *Epinicia* budapesti példányából hiányzik a kötet elejéről a latin nyelvű bevezető, valamint a kötet végéről két anagrammás gúnyvers. A bevezető ajánlás Hetesi Pe-

10 A magyar nyelvű versek megtalálhatók a régi magyar költők tára 17. századi sorozatának 8. kötetében: KOMLOVSZKI Tibor és STOLL Béla, szerk., *Bethlen Gábor korának költészete*, Régi magyar költők tára: XVII. század 8 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976), 216–218.

11 GYURÁS István, „Pázmány *Kalauz*ának latin fordítása és a wittenbergi válasz”, in *Pázmány Péter emlékezete*, szerk. LUKÁCS László és SZABÓ Ferenc, 392–393 (Roma: Detti, 1987).

12 АЖКАЙ, „»Morgók nyelvkeskedése«...”, 79.

the Györgyhöz szól, aki báró hethesi Pethe Lászlónak, a felső-magyarországi hadak parancsnokának, Torna vármegye főispánjának volt a fia. Hethesi Pethe Lászlónak jelentős szerepe volt Pázmány esztergomi érsekké választásában éppen ugyanebben az 1616-os évben, és akinek a felesége az a Kapi Anna volt, akinek a kérésére megírta Pázmány Péter az 1606-ban kiadott *Imádságos könyvét*. Hethesi Pethe György 1616-ban még nagy reményű fiatalember volt, később gyarmati Balassa Zsuzsannát vette feleségül. Az ajánló szövegből kiderül, hogy Balásfi Tamás ifjú barátjaként tekint Pethe Györgyre, akit a baráti érzelmek mellett nagyon nagyra becsül, továbbá közös pont kettejük esetében, hogy mindketten nagy tisztelői Pázmánynak. Balásfi elmondja, hogy nem kívánt versekben vitázni, főként azért nem, mivel a katolikus egyház és a legbölcsebb férfiak gyalázására kiöntött szennyre nem szükséges válaszolni. Csak azért teszi ezt mégis, nehogy azt higgyék ezek az ostobák, hogy az ő tudományuknak bármiféle mélysége van. Továbbá azért, hogy a szellemtelen irodalmár, költőcske a tudatlan követőivel együtt nehegy örvendezzék a saját versein, amelyekkel megtámadta a rendkívüli tudós és senkihez nem hasonlítható férfit, Pázmány Pétert, ezért kap a költeményekért költeményeket, anagrammáért anagrammákat. De ezt nem azért teszi, hogy újabb öröngésre készítse ezt az epikurosi emberkét, hanem hogy szembesüljön azzal, hogy valamennyi műfajban, amit csak választ, meg lesz fegyelmezve ugyanazon a módon. Éppen úgy fog járni tehát Nagy Benedek, ahogyan Alvinczi Péter, aki szintén szemtelenül Pázmányra ugatott, és ugyanígy feleletet kapott a rágalmaira. Balásfinak ez a mondata rávilágít arra a tényre, hogy ebben az időszakban milyen jelentős szerepet játszott mint Pázmány segítője. Az Alvinczi Péterrel folytatott polémia második hitvitabokra (az első 1609-ben volt) ugyanis éppen a nyugat-dunántúli lutheránusokkal folytatott vita idején zajlott. 1614-ben jelent meg Pázmánynak két vitairata is Alvinczi ellen,¹³ s az utóbbinak a nyomdába adását és végső átnézését Balásfira bízta, mivel sietett Rómába. Tehát Balásfi Tamás ezeket a szövegeket is jól ismerte, mintegy ő fejezte be az Alvinczival folyó vitát is Pázmány helyett. Éppúgy, ahogyan a csepregi prédikátorokkal is ő számolt le végleg, itt már nemcsak Pázmány szövegét rendezte sajtó alá, hanem önálló két művet is írt a vita befejezéseképpen. Az azonos években kiadott iratok időrendjében is segíti az eligazodást a bevezető szöveg, mivel az április 28-án kelt ajánlásban azt írja, hogy már elkészült az igazi válaszcseppe Prágában, amellyel „kiválóan meg lesz feddve ez az állandóan kiabáló kölyök” (Nagy Benedek). Tehát Pázmány második válaszirata, a *Csepregi szegényvállás* már az 1616-os év első harmadában elkészült. A latin nyelvű ajánlólevél aláírása: „Thobias Benedictus Eleemosynis Extitit Beatus”. Az ismert magyar nyelvű bevezető aláírása pedig: „Bertalan Tűri Bőre Pusztulását”. A magyar jelentését legalább annyira nehéz megfejtetni mint a latinét, de ha a kezdőbetűket figyeljük, akkor a latinból a TBEEB jön ki, ebből fel lehet fejtetni a jelentését: Thomas Balásfi Electus Episcopus Bosniensis. A magyarból összeolvasható a BTBP, ennek a jelentése pedig: Balásfi Tamás Bosniai Püspök.¹⁴ Hasonló névrejtést alkalmazott Pázmány is például a Kálvin *Instituti-*

13 [PÁZMÁNY Péter], *Az calvinista prédikátorok tüköre* (Bécs, 1614), RMNy 1060; PÁZMÁNY Péter, *Az igazságnak győzedeleme* (Pozsony, 1614), RMNy 1078.

14 FRANKL [FRANKÓI] Vilmos, *Pázmány Péter és kora*, 1. köt. (Pest: Ráth Mór, 1868), 159.

ója ellen¹⁵ írott művében: S.T.D.P.P. Az ő esetében a rövidített név feloldása: Sacrae Theologiae Doctor Petrus Pázmány. Ugyanezzel a jelöléssel jelent meg a szintén 1609-ben kiadott *Öt szép levél* amelyet Alvinczi Péter ellen írt.

A latin nyelvű bevezető mellett további novum a budapesti példányból szintén hiányzó utolsó lapokon szerepelő anagrammás versek. Az összes hasonló típusú műnek az előzménye André des Freux (Andreas Frusius; 1515k–1556) francia jezsuita műve, az *Elogium Martini Lutheri ex ipsius nomine et cognomine*, amely Luther nevére írott hexameterekből áll. Ez a vers megjelent az *Epigrammata in Haereticos* (1582) című kötetben, ezt idézi Pázmány a *Feleletben*, a *Tíz bizonyságban* és az *Igazságnak győzedelmében*.¹⁶ Hasonló anagrammás gúnyverseket írtak a nyugat-dunántúli szerzők Pázmány nevére, ahogy azt korábban említettem, s ezeket viszonzotta Balásfi Tamás az *Epiniciában*. A Régi magyar költők tára 17. századi sorozatának 8. kötetében a magyarországi példányban fellelhető magyar nyelvű költemények szerepelnek, az a kettő viszont hiányzik, amelyek csak a gyulafehérvári példányban maradt fenn. Ezekről is elmondható, hogy hexameteres gúnyversek, amelyeket ugyan vízszintesen lehet skandálni, azonban az egymás alatti oszlopok kezdőbetűi adják ki minden esetben Nagy Benedek nevét. Ezen kívül még az első versnél a harmadik és az ötödik (vagyis a középső és utolsó oszlop) záróbetűit is össze lehet olvasni egy-egy epitetonná, vagyis a szerző szerint Nagy Benedekre illő jelzővé, jelzős szerkezetű: „tudatlan gaz” és „nam lator nev”. A második vers esetében az oszlopok kezdőbetűi szintén Nagy Benedek nevét rejtik, de itt csak az utolsó oszlop záróbetűi olvashatók össze epitetonná: „bakküzü soce”. Mindezt elég erőteljesen sulykolva látja az olvasó, hiszen tipográfiailag jól elkülönítetten, csupa nagybetűvel vannak szedve ezek a betűk.

Az alábbiakban közölt szövegek teljes egészében hiányoznak a budapesti példányból. Fraknoi Vilmos már írt a gyulafehérvári példányról, de ő is csak hallomásból tudott róla, Szabó Károly beszámolója alapján.¹⁷ Ennek a kis könyvecskének minden eleme fontos, a versek lényeges részei a magyar nyelvű és magyarországi latin nyelvű líratörténetnek, még akkor is, ha Fraknoi véleménye szerint ezek az anagrammaversek „szomorú illusztrációi azon kor vallási és irodalmi viszonyainak; melyeknek hatásától még az emelkedett és művelt szellemek sem tudtak menekülni.”¹⁸ A prelimináris szövegek pedig a korszak hitvitáiban nyújtanak eligazodást. Balásfi Tamás szerepe különösen fontos Pázmány korai hitvitázó időszaka szempontjából, mivel ő volt jelen tudásunk szerint az egyetlen, aki tevőlegesen is belefolyt Pázmány hitvitáiba, mivel az érsek megbízott

15 PÁZMÁNY Péter, *Az nagy Calvinus Ianosnac hiszec egi Istene* (Nagyszombat, 1609), RMNy 984.

16 PÁZMÁNY Péter, *Felelet Magyari István sárvári prédikátornak az ország romlása okairól írt könyvére* (1603), szerk. HARGITTAY Emil, Pázmány Péter művei 1 (Budapest: Universitas Kiadó, 2000), 109; PÁZMÁNY Péter, *Felelet* (1603): *Jegyzetek a szövegkiadáshoz*, szerk. BÁTHORY Orsolya és HARGITTAY Emil, Pázmány Péter művei 7 (Budapest: Universitas Kiadó, 2014), 156–157; PÁZMÁNY Péter, *Az mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonyága és rövid intés a Török Birodalomról és vallásról*, szerk. AJKAY Alinka és HARGITTAY Emil, Pázmány Péter művei 2 (Budapest: Universitas Kiadó, 2001), 60; PÁZMÁNY Péter, *Az igazságnak győzedelme...*, 63.

17 FRANKL, *Pázmány...*, 1:158–159.

18 Uo., 160.

benne annyira, hogy rábízta a saját szövegének végső sajtó alá rendezését. A gyulafehérvári kiadvány kuriozitása miatt érdemes közölni a hiányzó részt betűhív átírásban:

{[A1v:]} *Prouerb: 26. vers. 5.*

Responde stulto, iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.¹⁹

{A2:} SPECTABILI, AC MAGNIFICO IVVENI, DOMINO, GEORGIO PETHE, DE HETES, DOMINO, IN ORMosd, Szaduara, Ruso, Kis Tapolczian, et Eberhard, Domino, et tanquam fratri dilectissimo: foelicitatem precatur a Domino.

NON fuit vnquam, animus meus, Nobilissime Iuuenis, cum Tricone isto, et valde rudi Koezegiensi Magistello, carminibus altercandi, praesertim vero, cum foeces istas hominum, quae in dehonestandam Ecclesiam Catholicam, turpandosque viros sapientissimos, irritis conatibus effunduntur, tantum illis nociturae, quantum sordes aliae, Solaribus radijs, naturae meae, quodam quasi ductu, mirum sit, quam facile semper contempserim. Sed quoniam tam altis, et crassis, ignorantiae tenebris, Lutherus, et Calvinus, haeredes suos inuoluerunt, vt vel ea, quae et virgis, digna sunt, et verbere, si tamen ab illis, in nos, quocunque impu-{{A2v:}}dentiae, mendaciorum, et fraudum genere, confingantur, et conscribantur, apertae statim veritatis nomine, pulcherrimae artis laudibus, publicatione, honore, quin et munere ornanda, et compensanda censeantur a Lutheranis, et Calvinistis: ad quae si taceamus non quia pueriles illorum ineptias, tyrocinia, et nugas contemnamus, sed quia respondere illis nesciamus, arbitrantur, atque ita qui stulti sunt, magni sibi videntur sapientes.

Ne itaque plus illi, quam nos, vel de solis profundiorum disciplinarum corticibus, habere videantur, (nihil enim habent illarum succi) quo, ego, hoc est, corticum nomine, voces, et verba intelligo, et orationem, siue solutam, vt vocamus, siue certis metrorum legibus colligatam, quae similitudine quadam sicut corticibus arbores, earumque medullae obducuntur, ita humanam ambiunt rationem, eiusque quasi medullam, et vitam, omnes disciplinas: ea tamen vicissim dissimilitudine, vt non sicut arbores corticibus insunt, ita Philosophia, vel Theologia dictioni, et scriptioni, sed illarum domicilium in spiritualibus animae facultatibus est constitutum: scriptis autem, et oratione tanquam instrumentis vtimur sensus nostros explicandi: ne inquam insulsus Literator, et Poetaster Paedagogus, magno scilicet {A3:} Anagrammatum, aliorumque suorum carminum artificio, quibus doctissimo, atque incomparabili viro, Petro Pazmany insultat, in voluptatem suam gaudeat, ne inter pares suos, aequae atque ipse est, commodos ad lyram, in vulgo scilicet Praedicantico, inter applaudentes ipsi, nobisque obmurmurantes Magistras, et Praedicantissas, inter dignas operculis patellas, gloriatur, habet pro carminibus carmina, habet Anagrammata pro Anagrammatibus, non quia illis, quibusdam quasi irritamentis, homulum Epicureum, frustra in nos furore suo debacchantem, in maiorem rabiem velim exacuere, sed quo exemplum capiat, nihil nobis esse facili-

19 A címlapverzón található szentírási idézet a *Példabeszédek könyvéből* való: „Felelj a dórénak a balgaságára, mert különben bölcs lesz a saját szemében.” (Péld 26,5)

us, quam omni liberalium artium, artificiorumque genere praestare et Lutheranis, et Calvinistis, et quo verbosa doctrinae simulatio, hac quoque ratione castigetur. An, non ita pridem, locutuleius ille antea, iam vero victus, et mutus Alvincius, simili propemodum insolentiae genere, non obganniuerat Pazmanio? responsum accepit pro conuicijs, non conuiciantis, sed qui ostenderet, quam parui apud nos negotij esset, et quam triuiale, verba verbis connectere, etiam si subiicienda sint metrorum legibus quam apud aduersarios quedam quasi summa est omnis illorum doctrinae: rerum enim, quarum cognitionem non habent, inopiam, verborum {[A3v]:} pompis, quamuis ne illis quidem accommodatis, ad praecepta eloquentiae, tegunt, et dissimulant.

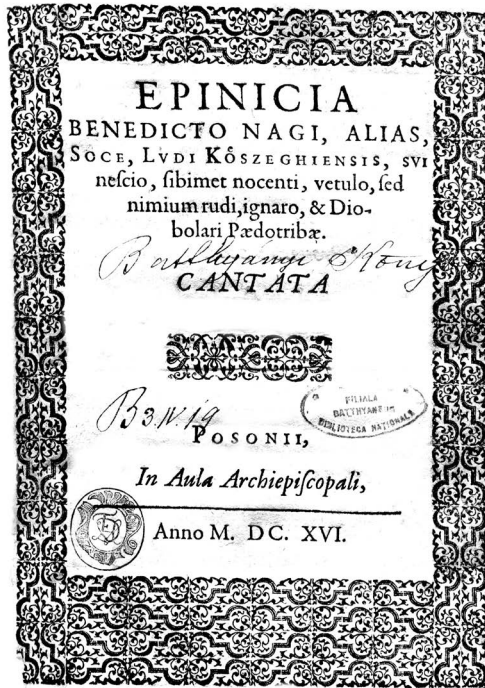
Fit itaque cum hoc ludibundo Paedagogo, quod factum est, cum indocto Praedicante Cassouio, vt, quam in verbis, victoriam quaerunt, Pazmanianae Philosophiae, atque Theologie mancipia, Lutheranismi, et Calvinismi Administri, etiam verbis confusi, conuincantur, et pro pari culpa, imparibus opinionationibus, ad rauim vsque ad rixas, ad pugnos, et pugnas, inter se dissidentes, parem quoque poenam experiantur, quam si non luerent, fierent in profunda barbarie, quotidie insolentiores.

Offero itaque tibi, non aequandum generi tuo, aut indoli, sed quod amore metitus sum tuo, munusculum, amore inquam tuo, plane et in me, et in illum singulari, quem sordentes istae Muscae, sibimet ipsis nociturae, et consumpturae semet ipsas, tanquam Candelam, in haeresum tenebris lucentem, et nimium stulte, et impudenter circumuolant. Ex quibus, ridiculus hic Soce, cui subiectis carminibus, nasturtium porrigo, sub nominibus puerorum, quibus ille perdendis, operam suam diuendidit, ex carminificina sua, turpissimorum quorundam carminum sordes, in Solem Pazmaniani nominis effudit, cuius splendore, et calore, etsi vel nullo purgante {[A4]:} consumerentur, refundendae tamen fuerunt statim in Latrinam, vnde profluxerunt, vt iusto rerum ordine, foece quoque, suo redderentur receptaculo.

Ridebis, et quidem non indigne, sat scio, bene carminatum, hunc carminificem, nescientem quo se vertat sub verbere: sed virgis istis flagella succedent, Pragae iam comparata, quibus, Bone DEVS, quam fortiter, quam egregie castigabitur, clamorosus, et insolens Verbero, nullam vel hiscendi amplius securitatem quocunque perfugio, reperturus.

Tu interim, et me, et illum cuius causa vapulat malus Soce, dilige, et magnum, optimumque Parentem tuum, cuius viua imago esse debes, totis viribus imitare, vt Vir ille, magnis dignitatibus ornatissimus, quem, fidei Catholicae constantia, et Zelus, morum grauitas, virtutumque omnium abundantia, singulariter vero, maximis in rebus probata fidelitas, Sacrae Caesareae, Regiaeque Maiestati, tam charum fecit, te, non tantum nominis, et opum suarum, haeredem esse gratuletur, sed et omnis virtutis; imo vero, Familiae quoque tuae, tantique Patris, memoria, te succrescente, et superstite, tuorum etiam {[A5]:} meritorum monumentis, et incrementa capiat, et ad seram vsque posteritatem propagetur. Vale. Posonij die 28. April. Anno Domini 1616.

Tui
Amantissimus
Thobias Benedictus Eleemosynis
Exstitit Beatus.

*Vgyan azon, szaporan nőtött Meesternek,
más féle koszorúia.*

Natragnyas,	Nyaualyas,	Nyret	T,Nabal'fia	Niérghin	N
Akataros,	A nyos,	Atk	V,Allozczaczika,	Alakoczik	A
Gyomrodnak,	Gondgyat,	Gyullasztó	D,Galfia,	Gyöngió	M
Iarghalo,	Iarekos,	Iokr	A,lai, latékokat	I rka	L
Bencze,	Bagoly,	Bontor	T,BúzkesBorcz,	Bak, Bika, Báb	A
Enczenbenz,	Elekes,	Elől	L,Elmételen,	Elle	T
Nyarlott,	Nyalantott,	Nyak	A,Nyuito,	Nofza nagyagne	O
E kes,	E nyelghes,	Ebséghe	N,E krelen,	Eghe	R
Duska darab,	Dongho,	D ob, dó	G,Deneuer delia,	D cka	N
El foráult	E rkokolesú	Eu	A,E sepedett	E beuérk	E
Kard	Kohos,	Kis kos	Z,Katukas	Konyhalkodo	KardV.

*Meeghis az ő gyomra gyullasztó
több versek.*

Nyikorgho,	Nőző,	Nyulo,	Nyalaskodo,	Nyalá	B
Akalmas,	A ghebas,	A pos,	A lakoskodol,	A ru	A
Gyanakodo,	Gancios,	Golyobiskodo,	Guggolo,	Gyerme	K.
I skola por,	I arek,	I armos,	I parkodo,	I aka	B
Ballagho,	B udoklo,	B otlo,	Borkorcioma,	B üb	V
E szelyös,	E ozós,	E órdóghós,	E rghelyet,	E lleiz	Z
Nyerghen	Nyuitozo,	Nyomorult,	Nabalkodo,	Neu	V,
Ebségben,	E legyúlt,	E béfz,	E rötlen,	E bbelghe	S
Daczos,	Dagnalyos,	Daikas,	Duskaskodo,	D ongh	O
E szueztesben,	E fetr,	E lmétlen,	E lerlen,	E pedhe	C
Kellemeres,	Kalapos,	Kuhidar,	K últúk	Kebeledb	E

*Vgyan azon, szaporan nösött Mesternek,
más féle koszorúia.*

Natragulyas,	Nyaualyas,	Nyret T,	Nabal fia	Niérghin	N
Akaratos,	Anyos,	Atk V,	Allorczaczíka,	Alakoczik	A
Gyomrodnak,	Gondgyat,	GyullasztóD,	Galfia,	Gyoengioe	M
Iarghalo,	Iatekos,	Iokr A,	Iai, Iatékokat	Irka	L
Bencze,	Bagoly,	Bontot T,	Buezkes Borz,	Bak, Bika, Báb	A
Enczenbencz,	Elekes,	Eloel L,	Elmételen,	Elle	T
Nyarlott,	Nyalantott,	Nyak A,	Nyuito,	Nosza nagy agne	O
Ekes,	Enyelghes,	Ebséghe N,	Ektelen,	Eghe	R
Duska darab,	Dongho,	Dob, doe G,	Deneuer doha,	Déka	N
El fordult	Erkoekolcsue	Eu A,	Esepedett	Ebeuérk	E
Kurta	Kohos,	Kiskos Z,	Karikas	Konyhalkodo Kard	V.

*Meeghis az ő gyomra gyullasztó
több versek.*

Nyikorgho,	Noeszo,	Nyulo,	Nyalaskodo,	Nyalá	B
Artalmas,	Aghebas,	Apos,	Alakoskodol,	Aru	A
Gyanakodo,	Ghancsos,	Golyobiskodo,	Guggolo,	Gyerme	K,
Iskola por,	Iatek,	Iarmos,	Iparkodo,	Iaka	B
Ballagho,	Budoklo,	Botlo,	Borkorcsoma,	Büb	Ü
Eszelyoes,	Eozoes,	Eoerdoenghoes,	Erghelyet,	Ellesz	Z
Nyerghen	Nyuitozo,	Nyomorult,	Nabalkodo,	Neu	Ü,
Ebségheben,	Elegyuelt,	Ebész,	Eroetlen,	Ebhelghe	S
Dacczos,	Daghalyos,	Daikas,	Duskaskodo,	Dongh	O
Eszueztésben,	Esett,	Elméten,	Eletlen,	Epedhe	C
Kellemetes,	Kalapos,	Kuhidat,	Kueltuek	Kebeledb	E.